М.О. Прут, асп.

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

У статті розглянуто сутність та характеристики основних методів, що використовуються у сучасній банківській системі для управління ризиками, які супроводжують процеси кредитування. Розкрито механізми використання кожного методу управління та на основі виявлених особливостей сформовано пропозиції щодо ефективного управління кредитним ризиком комерційного банку.

The article regards the essence and characteristics of basic methods, used by modern banking system participants to manage the risks of crediting process. It arknowledges usage mechanisms of each risk management method and formulates proposals of effective credit risk management system in a commercial bank, based on determined specifications.

Ключові терміни. Кредитний ризик, кредитна угода, мінімізація ризику, кредитна політика, раціоналізація кредитів, резервування, структурування кредитів.

Key terms. Credit risk, deal of credit, risk minimization, credit policy, credit rationalization, reserving, credit structuring.

Останнім часом банки різних країн усе гостріше відчувають проблему управління кредитним ризиком. Вона ще більш актуальна для вітчизняної банківської системи, рівень простроченої позичкової заборгованості в якій протягом останніх 5-7 років мав стійку тенденцію до зростання.

Оптимальний розподіл цілей і завдань між різними кредитними підрозділами і їхніми співробітниками неможливий без побудови ефективної структури управління банківським кредитним ризиком.

У широкому розумінні під структурою управління розуміється впорядкована сукупність взаємозалежних елементів, що знаходяться між собою у стійких відносинах, які забезпечують їх функціонування як єдиного цілого. Власне кажучи, мова йде про логічні взаємини рівнів управління і функціональних підрозділів для забезпечення досягнення стратегічних цілей і виконання тактичних завдань кредитної політики банку.

У структурі управління кредитним ризиком виділяють ланки та рівні управління і їх зв'язку — горизонтальні і вертикальні. До ланок управління відносять структурні підрозділи й окремих фахівців, що виконують відповідні кредитні функції, у тому числі менеджерів, котрі здійснюють регулювання і координацію діяльності декількох структурних підрозділів. Ланки управління кредитним ризиком можуть містити в собі аналітичні кредитні відділи, відділи, що займаються видачею і погашенням позичок, оформленням договорів, а також служби, які контролюють виконання умов кредитних договорів, стан застави, стан справ у позичальника. При цьому в складі цих кредитних підрозділів, як правило, виділяються відділи для обслуговування великої, середньої і дрібної клієнтури. В основі створення ланки управління лежить виконання відділом певних управлінських функцій, що встановлюються між відділами, та зв'язок між ними.

Часто ефективність кредитних угод, про яку ми можемо судити за показниками рентабельності вкладень, рівнем проблемних кредитів у портфелі банку й іншими критеріями, залежить як від факторів зовнішнього середовища, так і від сукупності методів управління кредитним ризиком. Оскільки впливу зовнішніх факторів уникнути практично неможливо, першочерговим завданням банків повинна стати розробка системи методів управління, адекватних потенційному кредитному ризику, з урахуванням внутрішніх можливостей.

Мета статті: охарактеризувати основні методи управління банківським кредитним ризиком та визначити який метод набуває найбільшої ефективності в умовах діяльності вітчизняних банківських установ. Для досягнення поставленої мети нами були опрацьовані наступні завдання:

- досліджено сутність управління банківським кредитним ризиком;
- розглянуто цілі і спрямованість системи управління кредитними ризиками;
- охарактеризовано методи управління кредитним ризиком через розкриття їх змісту і організаційної форми;
- визначено сутність та зміст статистичних методів попередження втрат;
- вивчено систему методів запобігання (протидії) банківського кредитного ризику;
- розкрито сутність методів зниження та страхування кредитного ризику комерційних банків.

Структура статті підпорядкована меті найповнішого виконання поставлених завдань у розрізі сучасної банківської теорії для визначення найбільш ефективного методу управління банківським кредитним ризиком у вітчизняних економічних умовах.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Серед видатних фахівців сучасної світової економічної науки, що займаються питаннями управління кредитними ризиками у банку, необхідно назвати Р. Бірда, А. Гудроу, Р. Колдуела, Т. Дайто та С. Шелінгема. Проблеми аналізу та попередження кредитних ризиків досліджували й такі видатні сучасні економісти українського походження як В. Д. Базилевич, О. Власов, А. Герасимович, П. Довгорук, М. С. Клапків, А. Романченко та В. Шибалкіна.

У публікаціях останніх років увага концентрується на прикладних аспектах управління кредитним ризиком. Однак теорія управління ризиками нажаль ще опрацьована в недостатній мірі. Визнаючи її обмеженість, багато банківських фахівців вважають, що вона, натомість, сприяє кількісному виміру ризиків, визначенню ступеня їх імовірності і прийняттю правильних рішень.

Спираючись на загальноприйняте визначення поняття «управління ризиком», слід зазначити, що управління банківським кредитним ризиком — це строго формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів і методів управління. Тому методи його оцінки, вимірювання і прогнозування є невід'ємним елементом системи методів управління кредитним ризиком банку, іншими словами, якщо процес управління містить у собі стадію аналізу кредитного ризику, методи його здійснення логічно віднести до сукупності методів управління кредитним ризиком банку.[3]

Під методом управління банківським кредитним ризиком розуміють сукупність прийомів і способів впливу на керований об'єкт (кредитний ризик) для досягнення поставлених банком цілей.

Можна виділити три основні цілі управління банківським кредитним ризиком:

1. Попередження ризику. Дана мета досягається шляхом ліквідації передумов виникнення кредитного ризику в майбутньому.

2. Підтримка ризику на визначеному рівні. Ця мета припускає дотримання банком вимог щодо рівня ризику, що встановлюється центральним банком, а також визначається самим банком відповідно до власної ризикової стратегії.

3. Мінімізація ризику при деяких заданих умовах, що охоплює комплекс заходів прямого впливу на кредитний ризик [5].

Характеризуючи методи управління банківським кредитним ризиком, необхідно розкрити їх спрямованість, зміст і організаційну форму.

Спрямованість методів управління орієнтована на об'єкт управління — кредитний ризик у всіх його проявах. Специфіка прийомів і способів впливу на об'єкт управління складає зміст методів управління кредитним ризиком. Організаційна форма визначає характер впливу на ризикову ситуацію. Це може бути прямий (безпосередній) і непрямий (створення відповідних умов) вплив.

В економічній літературі найчастіше говорять про чотири загальні методи управління фінансовим ризиком: запобігання, зниження (мінімізація), страхування, усунення. Стосовно управління кредитним ризиком комерційного банку досить добре вивчені такі методи регулювання ризику як диверсифікація портфеля активів, аналіз платоспроможності позичальника, створення резервів для покриття кредитного ризику, аналіз і підтримка оптимальної структури кредитного портфеля, вимога забезпеченості позичок і їх цільового використання [2].

Разом з тим методи вимірювання й оцінки кредитного ризику, як правило, розглядаються відокремлено від усієї системи методів управління. А методологія попередження, запобігання й усунення кредитного ризику дотепер не знайшла належного відображення в роботах учених-економістів.

У зв'язку з цим доцільно заповнити даний пробіл у теорії управління банківським кредитним ризиком, представивши методи управління кредитним ризиком, розкривши їх зміст і організаційну форму.

Дослідження причин виникнення кредитного ризику доводить, що адміністративні і персональні причини його виникнення стають усе більш важливими. Традиційно банки велику увагу приділяють конкретним інструментам хеджування ризиків, методам розрахунку лімітів і контролю за ними, новим підходам у нагляді з боку центрального банку, розробці систем внутрішнього контролю.[6]

Система управління кредитним ризиком у комерційному банку складається з двох субсистем: керованої (чи об'єкта управління) і керуючої (чи суб'єкта управління). Основний об'єкт управління в ризиковому кредитному менеджменті — це кошти, що знаходяться в діловому обороті комерційного банку, і пов'язаний з ними кредитний

ризик. Суб'єкт управління — це структурні підрозділи чи організаційні одиниці банку, що здійснюють процес управління кредитним ризиком на основі використання специфічних трудових, інформаційних, матеріальних і фінансових ресурсів. Як суб'єкти управління виступають вище керівництво, апарат управління, персонал банку, представлені у вигляді Ради банку, Правління, кредитного комітету, кредитних відділів і служб, менеджерів по кредитах.

Система управління банківським кредитним ризиком містить у собі такі підсистеми:

- інформаційну;
- організації кредитної діяльності;
- установлення лімітів кредитування;
- визначення ціни кредитів;
- аналізу й оцінки індивідуальних кредитних ризиків;
- аналізу й оцінки сукупного кредитного ризику;
- санкціонування кредитів;
- супроводу кредитів і управлінського контролю;
- управління проблемними кредитами.

Система управління кредитним ризиком будується відповідно до кредитної політики банку, схваленої Радою Директорів і супроводжуваної формалізованими стандартами кредитування.

Кредитна політика на рівні кожного конкретного банку виражається у вигляді його стратегії і тактики в області організації і здійснення кредитних операцій і послуг з метою забезпечення надійності, рентабельності і ліквідності його функціонування. Під стратегією кредитної політики банку найчастіше розуміють загальний напрямок і спосіб використання кредитних ресурсів для досягнення поставлених банком цілей.[8]

Попередження втрат як метод управління кредитним ризиком дозволяє уберегтися від можливих випадкових подій за допомогою конкретного набору превентивних дій. Заходи щодо попередження чи профілактики кредитного ризику зорієнтовані в першу чергу на роботу з персоналом банку, а також на розвиток взаємин між кредитними фахівцями і клієнтами банку. За формою організації ці дії відносяться до методів непрямого впливу, що припускає створення співробітникам більш сприятливих умов діяльності.

Показники кредитного ризику банку (індивідуального і сукупного), отримані в результаті аналізу ризикової ситуації, є основою для застосування тих чи інших методів регулювання ризику. Оцінку кредитного ризику розподіляють на два взаємодоповнюючих види: якісну і кількісну. Перша являє собою ідентифікацію всіх можливих факторів кредитного ризику, а також стадій кредитного процесу, при виконанні яких ризик виникає, друга — вираження передбачуваних втрат у балах, цифрах, грошових одиницях.

Іноді якісну і кількісну оцінки здійснюють на основі аналізу впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, коли визначається питома вага кожного фактора в їх сукупності і

ступінь їх впливу на показник кредитного ризику. Хоча цей метод є досить працемістким, його застосування приносить позитивні результати.

Коли результати вимірювання кредитного ризику не відповідають прийнятному рівню, суперечать обраній ризиковій стратегії банку, створюючи реальну загрозу його платоспроможності, найбільш дієвим методом управління вважається запобігання кредитного ризику.[4]

Методи запобігання кредитного ризику припускають відмову від розширення кола клієнтів і фінансування проектів, реалізація яких викликає серйозні побоювання. Дані методи орієнтують банк на роботу тільки з клієнтами, які підтвердили свою надійність. Однак у більшості випадків відхилення від ризику означає втрату можливостей одержання прибутку, котрий часто сполучений з потенційним ризиком.

Тому найбільш широко застосовуються методи зниження (мінімізації) кредитного ризику, зміст яких складають такі заходи:

• раціоналізація кредитів;

• резервування коштів на покриття можливих збитків по сумнівних боргах;

• диверсифікованість кредитів;

• структурування кредитів [3].

Раціоналізація кредитів припускає встановлення лімітів. Як відомо, певні обмеження на кредитну діяльність банку накладають вимоги центрального банку, такі як максимальний ризик на одного чи групу пов'язаних позичальників, ліміти кредитування акціонерів, керівників та ін. Проте доцільним для банківської кредитної установи є створення системи лімітів кредитної діяльності, що встановлюються і змінюються самим банком. До них можна віднести ліміти повноважень по прийняттю рішень про видачу кредитів, ліміти кредитування одного позичальника, галузі, регіону, обмеження на видачу великих кредитів у рамках вже існуючих обмежень центрального банку.

Особливе значення для банку має метод зниження ступеня кредитного ризику, що припускає створення за рахунок внутрішніх ресурсів банку власного резервного фонду. Такі резерви, хоча і знижують розмір прибутку, що залишається в розпорядженні банку, дозволяють оперативно переборювати тимчасові складності в його діяльності у випадку виникнення проблем з поверненням кредиту [7].

Ключовим інструментом тактичного управління ризиком у сфері зниження кредитного ризику є методи диверсифікації кредитів. Вони припускають розподіл, з одного боку, позичок банку між широким колом клієнтів (населенням і суб'єктами, що господарюють, підприємствами різних форм власності, з різних галузей, використання різних видів забезпечення), а з іншого боку — відповідальності між учасниками угоди [1].

Методи страхування кредитного ризику банку представлені двома видами:

• страхування кредитного ризику за допомогою страхової організації;

• страхування кредитного ризику з використанням похідних фінансових інструментів. Страхування, чи передача ризику страховій організації, являє собою

передачу ризику від одного суб'єкта управління (страхувальника) до іншого (страховика). Страхування кредитного ризику можливе також на фінансовому ринку при укладенні угод з використанням похідних фінансових інструментів (опціонів, свопів та ін.).[7]

Методи усунення кредитного ризику означають, що всю відповідальність за проект, що кредитується, банк залишає за собою. Ризик мінімізують власними силами, роблячи ставку на професіоналізм менеджерів. З метою утримання кредитного ризику на визначеному рівні банк може скористатися такими заходами: припиненням на певний час діяльності у високоризикових галузях; пошуком нових секторів кредитного ринку, проведенням робіт зі створення нових кредитних продуктів; створенням невеликого структурного підрозділу, завданням якого стане повернення проблемних кредитів. Усунення ризику варто визнати економічно доцільним, якщо можливі збитки по кредитах можуть бути компенсовані за рахунок власних коштів без збитку для фінансового стану кредитора [7].

Ефективність системи управління кредитним ризиком багато в чому залежить від якості інформаційної підсистеми банку, завдання якої полягає в доборі, збереженні і наданні кредитної інформації на різні ланки управління банку. Відомо, що банки деякою мірою оперують не грошима, а інформацією про них. Оптимізація руху останньої всередині відділів, між структурними підрозділами банку різних ланок управління повинна стати предметом творчої активності колективу будь-якого банку. Стрижнем системи управління інформаційними потоками в банку може бути інформаційно-аналітична служба, що збирає, узагальнює, аналізує інформацію, прогнозує і діагностує майбутню ситуацію [5].

Основним моментом у побудові інформаційної підсистеми є питання: де і як одержати достовірну інформацію про клієнтів. Для відповіді на нього необхідно визначити природу ризику, що дозволить встановити зміст, обсяг і якість необхідної інформації, виявити джерела інформації, визначити способи її збору і методи обробки, організувати рух інформаційних потоків з мінімальними витратами й в оптимальний термін.

На практиці банки можуть використовувати три головних джерела інформації про клієнтів: власну базу даних; інформацію, надану самим клієнтом; зовнішні бази даних, створені державними чи приватними організаціями.

Таким чином, проблема управління банківським кредитним ризиком набуває трохи іншого змісту, оскільки сукупність методів управління в ній розглядається як система заходів непрямого і прямого впливу на керований об'єкт — кредитний ризик. Вивчення цього питання виявило недостатнє застосування в практиці вітчизняних банків окремих методів управління (попередження, страхування, усунення ризику), що відносяться до методів непрямого впливу. Безсумнівно, що при виникненні серйозних проблем з поверненням кредитів переважного значення набувають методи прямого впливу. Проте застосування непрямих методів, основу яких складають методи

попередження ризику, дозволяє значною мірою ліквідувати передумови виникнення в банку подібних ситуацій кредитного ризику.

Література:

1. Аганбегян А.Г. Економіка, банки, інвестиції - настала пора діяти // Гроші та кредит. - 2005. - N 12. - С.3-6.
2. Анопов Д.Л. Інтегрований ризик-менеджмент в системі управління банком // Гроші та кредит. - 2005. - N 1. - С.33-37.
3. Бабічева Ю.А., Мостова Е.В. Українські банки: Проблеми росту і регулювання., - К.: Економіка, 2006. - 278с.
4. Верченко П.І. Дослідження українських банків за допомогою інструментарію ризикології // Фінанси України. - 2007. - № 7. - С.128-140.
5. Новіков С. В. Створення та організація діяльності комерційного банку, - ЕКО. - 2006. - 319с.
6. Олексів І.Б. Методи багатовимірного фінансового аналізу в управлінні кредитними ризиками банку // Фінанси України. - 2005. - № 1. - С.96-105.
7. Следзь С. Замість кредитів - управління фінансами // Дзеркало тижня. - 2003. - №16. - С.11.
8. Чехова І.В. Управління ризиками в банківській діяльності // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. - 2006. - № 6. - С.312-314.